

THE ANGEOLGY IN MIHAI EMINESCU'S CREATION

Luiza Marinescu

Assoc. Prof., PhD, "Spiru Haret" University of Bucharest

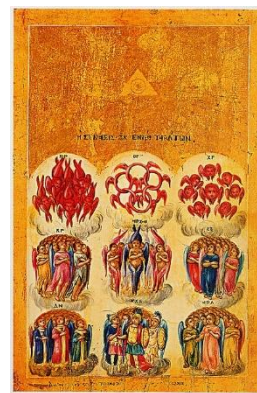
Abstract: The subject of female angels has long fascinated mankind, not just believers, but also artists, poets, musicians. The purpose of this study is to give an essential overview of what Mihai Eminescu would have the model readers to know about the female angels and demons based upon what it is actually contained in his literary work. Mihai Eminescu also inaugurated a tradition of writing with and about angels in Romanian literature, following the example of Dante Alighieri and John Milton, a tradition respected in the XX th century by Vasile Voiculescu, Nichita Stănescu, Fănuș Neagu, George Șovu, Andrei Pleșu and so many other important Romanian writers.

Keywords: angel, demon, Mihai Eminescu's angeology, stereotype

1. Icoana numelui sau de ce poetul „trebuia să poarte un nume” (în spiritul lui Marin Sorescu)

Mihail Eminescu era al șaptelea din cei 11 copii ai familiei formată din Raluca, născută Iurașcu și Gheorghe Eminovici, familie care a hotărât că numele Arhanghelului Mihail din învățăturile creștine, evreiești și islamice (ebraică מִיכָאֵל; greacă *Μιχαήλ*; latină *Michael* sau *Michaël*; arabă ميخائيل, *Mīkhā'īl*) este cel care îi va călăuzi destinul fiului lor. Provenit din expresia ebraică מִיכָאֵל / מִיכָאֵל / Mical / Michael/, având înțelesul întrebării retorice „Cine este precum / asemenea lui Dumnezeu? care se aseamănă cu Dumnezeu?”, de obicei, răspunsul la această întrebare este că nimeni nu se poate asemana cu Dumnezeu. Copilul al cărui destin fusese protejat de numele Arhanghelului Mihail se va dovedi un căutător de adevăr și de înțelepciune, cu o inteligență sclipitoare și neconvențională, înzestrat cu o mare inventivitate și cu o finețe a spiritului de analiză. În familia de cărturari din care făcea parte se ivise o minte deschisă și devotată spiritului filosofic de cercetare a noilor cărări ale cunoașterii, de incursiune neconvențională în lumea spiritualității religioase, un copil cu o sensibilitate și o profunzime spirituală în veșnic dialog interior din care va triumfa exercițiul mental al detașării independente prin introvertire și excentricitate, forța motivată și hotărârea care îi vor crea dovezile de curaj, nevoile de confruntare, încăpățânarea de a impune adevărul, dreptatea și justiția, oferind modelul unei existențe lipsite de compromis. Era înzestrat cu o căldură sufletească ce radia compasiune, încredere, speranță și iubire. Era un spirit extrem de responsabil și capabil de sacrificiu.

Faptul că numele-i fusese ales cu grijă ar putea fi pus în legătură cu tradiția creștină ortodoxă a familiei în care existau nenumărați monahi și monahii, cunoscători ai puterii numelui creator asupra tiparului destinului. Pe data de 21 ianuarie 1850, la biserica „Adormirea Maicii Domnului“ din Botoșani (ridicată în anul 1552 de doamna Elena Rareș, fiind zidită inițial în stilul bisericilor lui Stefan cel Mare și devenind catedrala orașului) se va marca pentru veșnicie botezul pruncului Mihail Eminescu. Prenumele Mihail / Mihai a fost utilizat de-a lungul vremii în mai multe semnături ale lui Eminescu: M. Eminevičiu (*La mormântul lui Aron Pumnul*, 1866), M. Eminescu, Mihail Eminescu, Mihai Eminescu, Eminescu, M.E. Poetul a semnat rapoartele de revizor școlar, corespondența cu ministerul, M. Eminescu. Scrisorile private, cele către părinți, frați și surori – Mihai, către alții – Eminescu, M. Eminescu, iar scrisorile adresate Veronicăi: Eminescu, Mihai, Emin, Gajus/Gaius, M. Eminescu. Publicistica anterioară „Timpului” e semnată M. Eminescu, M.E. și cu pseudonimul Varro (16 articole și documente), la „Timpul”, exista regula asumării redacționale, fără semnătură. Tot aici, există și texte semnate: M. Eminescu, M.E. și cu pseudonimul Fantasio, pentru ca sporadicele colaborări de după 1883, la „*România liberă*” și la „*Fântâna Blanduziei*” să apară doar cu inițiale. Ediția princeps e avizată de Titu Maiorescu, sub titlul Mihail Eminescu, *Poesii*, 1884, dar ieșită de sub tipar în decembrie 1883. Multe ediții, până în anii '30 ai secolului trecut, sunt semnate Mihail Eminescu, în alternanță cu M. Eminescu, prima ediție semnată Mihai Eminescu fiind cea a lui Constantin Botez din 1933. Numele Mihai Eminescu apare și în traduceri în bulgară și maghiară din 1933 (Eminescu, Mihai (1850-1889) Hiperion : [poem] Dobrič, editură f.n., 1933 Kolev, Boris (trad.) Minčev, D. N (pref.) Popov, At. Pav (il.) și Mihai Eminescu, autor adăugat în *Napkelettot napnyugatig* : [antologie] / *De la răsărit la apus*, titlu tradus/ Gara Akos (antolog), Cluj-Napoca (Kolozsvár), editura Minerva, 1933 hunrum) De asemenea în 1933 apărea și Eminescu, Mihai (1850-1889) *Luceafărul* editat de H. Ficher-Galați, ediție în miniatură București Editură [s.n.] 1933 cu mențiunea : Această carte, cea mai mică ce s-a tipărit vreodată în Țara Românească, este executată în tiparnița lui H. Ficher-Galați, cu literă "Diamant", culeasă de zețarul M. Lender și dată la iveală în ziua de 20 mai, 1933 Fischer-Galați, Stephen (ed.) Lender, M. (tip.) Începând cu George Călinescu *Viața lui Mihai Eminescu* (1932), *Opera lui Mihai Eminescu* (1934) și Perpessicius (1939), prenumele Mihai este consacrat definitiv, opțiunea fiind îndreptățită de preferința poetului și a celor din familie, dar și a prietenilor, pentru Mihai. Într-unul dintre cele trei articole, dedicate memoriei lui Eminescu (*În Nirvana*, 1889), I.L. Caragiale își amintește că, în clipa când l-a cunoscut pe poet (prin 1868-1869), acesta s-a recomandat *Mihail Eminescu*. Cu timpul, numele de familie a devenit mai important decât cel de botez, și când spui Eminescu toată lumea se gândește la autorul volumelor semnate fie Mihai, fie Mihail, fără să-și pună problema diferenței. Totuși, în ultimul deceniu numele de Mihail a revenit în titulatura eminesciană în diversele studii și volume dedicate autorului. Un studiu bibliografic ad-hoc efectuat pe titlurile materialele disponibile în catalogul electronic al Bibliotecii Academiei Române ne

Icoană ortodoxă înfățișând cele nouă ordine îngerești

Adormirea Maicii Domnului de Francesco Botticini, National Gallery London, ilustrează cele trei ierarhii și nouă ordine de îngeri

arată că din 195 de poziții, frecvența numelui Mihail în titlurile volumelor de și despre Eminescu are un număr de 58, adică o proporție de 29, 74% între 1884 și 2009.

Numele este impregnat de esență. Despre tendința de a investi obiectele din mediul înconjurător cu anumite calități speciale care se numește esențialism psihologic sau „magie simpatetică” a scris George Frazer. Ea e ilustrată în două moduri: prin legea similarității ca magie homeopatică sau prin legea contagiunii ca magie contagioasă. Protectorul numelui său, arhanghelului Mihail, arhistrategul divin i-a statornicit destinul, în sensul în care l-a ajutat să nu uite niciodată și să scrie despre cele din lumea veșnică a înălțimilor cerești nepieritoare. Eminescu, cel care la vârsta adolescenței pleca la seminarul de la Blaj pentru a-și desăvârși chemarea, știa că în concepția biblică există trei ceruri: primul este cerul atmosferic (*Geneza* 1, 6-8; *Psalmul* 104, 12), al doilea este cerul sideral, spațiul cosmic (*Psalmul* 8, 3) și al treilea cer este locul în care se găsește tronul lui Dumnezeu și îngerii Săi, locul de unde El guvernează întregul Univers (*2 Corinteni* 12, 2). Există, după Sfântul Dionisie Smeritul și Areopagitul în *De Coelesti Hierarchia* (secolul V), la Sfântul Grigore cel Mare în *Homilia* (secolul VI), la Sfântul Isidor din Sevilia în *Etymologiae* (secolul VII) șapte ordine, nouă ranguri sau trepte sau coruri sau cete de îngeri și trei triade, ființe care viețuiesc după diverse surse ale tradiției într-o anumită ierarhie tripartită. În *Vechiul Testament* prima sferă este a celor trei preaînalte ordine angelice: *Serafimii* (Ulehuiah, Jeliel, Sitael, Mahsiah, Lelahel, Achaiiah, Cahethel), *Heruvimii* (Haziell, Aladiah, Lauvel, Hahaiah, Iezalel, Mebahel, Hariel, Hakamiah) și *Tronurile* (Lauviah, Caliel, Leuviah, Pahaliah, Nelchael, Ieiaiell, Melahel, Haiuia). Cea de a doua sferă a celor trei preaînalte ranguri angelice este formată din *Domnii* (îngeri ai înțelepciunii), *Virtuți* (îngeri ai miracolelor care îi răsplătesc pe aceia care acceptă suferințele, și se transformă evoluând) și *Puteri* (îngeri luptători, păzitori ai ordinii celeste și ai vieții pământene, îngeri ai nașterii și ai morții, cu darul prevenirii și prevestirii, care le dezvoltă oamenilor intuiția). Cea de a treia sferă, a celor trei preaînalte ierarhii îngerești este formată din *Stăpânii*, *Stăpâniri*, *Începătorii sau Căpetenii*, *Arhanghelii* (Mihail, Gavriil, Rafail, Uriil. Următorii trei *Arhangheli* sunt numiți diferit: Raguil; Sarachiil sau Saraqail; (Je)Re(h)miil sau (Je)Ra(h)miil - după *Cartea lui Enoh* în tradiția iudaică și cea orientală ortodoxă); Varahiil; Salatiil; (Je)Gudiil sau (Je)Hudiil - după tradiția ortodoxă răsăriteană; (H)Anail sau (H)Aniil; Jophiil sau Cassiil; Zedekiil sau Sachiil - după tradiția occidentală) și *Îngerii*. Mihai Eminescu a fost preocupat și de realizarea unor rime pentru „înger”, („sânger”), „îngeri” („stângeri”) vezi *Dicționar de rime - fragmentarium VIII*, 895); Tu femeie vis de foc ("Tu femeie ... proroc?", *Exerciții și moloz. Poezie*, V, 638).

Fiecare dintre numele Arhanghelilor are un înțeles rezultat din traducere: 1. Mihail: „Acela care este ca Dumnezeu" sau „Cine este cel care e ca Dumnezeu?" (Daniel 10,13; 12,1; Epistola Sfântului Apostol Iuda v. 9; Apocalipsa 12,7-8). 2. Gavriil: „Omul (puternic al) lui Dumnezeu" sau „Dumnezeu este puternic”(„Puterea lui Dumnezeu") (Daniel 8,16; 9,21; Luca 1,19-26). Este numit și Djibril sau Jibril. 3. Rafail: „Dumnezeu vindecă" („Vindecare de la Dumnezeu") (Tobit 3,17; 12,15). Numit și Israfel. 4. Uriil: „Lumina sau Focul lui Dumnezeu" (III Ezdra 4,1). Numit și Sariil, Suriil sau Muriil. 5. Selafii: „Porunca, Vestitorul sau Rugăciunea lui Dumnezeu", întrucât porunca și rugăciunea sunt cele două moduri de comunicare: una descendentă, cealaltă ascendentă. Mai este numit și Salatiil, Selatiil, Serafiil, Sarachiil, Saraqail, Zarachiil, Zerachiil, sau Zahariil.6. Iehudiil: „Mărirea, Lauda sau Slăvirea lui Dumnezeu." Mai este numit și Gudiil sau Iegudiil. 7. Varahiil: „Binecuvântare sau Binecuvântări de la Dumnezeu". Numit și Barahiel sau Varahiel. 8. Raguil: „Prieten al lui Dumnezeu" Numit și Raziil,

care înseamnă „Secretele/tainele lui Dumnezeu. Nu este același cu Rafail.9. Ieremiil: „Îndurarea, Înălțarea sau Milostivirea lui Dumnezeu" (cf. III Ezdra 4,36). Numit și Ieramiil, Ieremiel, Ramiel sau Remiel. 10. Anail: „Harul sau Bucuria lui Dumnezeu". Numit și Aniel, Hanael sau Haniel. 11. Iofiiil: „Frumusețea lui Dumnezeu". Numit și Orifiel, Iufiel, Zufiel, Zofiil, Zofchiel, Zafiel, Zafchiel, Cafziel, Cassiel sau Kepharel.12. Zedechiel: „Dreptatea, Îndreptarea sau Judecata lui Dumnezeu". Numit și Saxhiel, Tsadkiel, Zadakiel, Zadkiel, Zedekul.

Simbolurile au putere. Ele îi fac pe oameni să vadă ceea ce nu există, și asta pentru că creierul lor stabilește corelațiile iluzorii pe care se așteaptă să le vadă, chiar dacă acestea nu există în realitate. Viziunea aceasta a cerurilor deschise și supraetajate o are Toma Nour, personajul eminescian din *Geniu Pustiu*, care visează aievea cerurile suprapuse, când dormea pe un munte din zona Mureșului: „dar deodată păru că lumea se-nsenină, că gaura în cer începe de-a deveni din ce în ce mai largă, încât prin ea se vedea asupra boltei albastre ce-mbrățișează pământul o altă boltă cu mult mai înaltă, cu mult mai largă, însă de-un aur curat și limpede ca lumina cea galbenă a soarelui, astfel încât întreaga boltă părea un soare mare care îmbrățișa o lume, lumea deasupra cerului.” (Eminescu II, 1978: 403) Lumea în care a trăit Eminescu a intuit imortalitatea sufletelor și a avut aplecare către studiul cerurilor deschise, iar preocupările spiritiste ale contemporanilor, ironizate pe de o parte de I.L.Caragiale și întărite de exemplul lui B. P. Hasdeu, de lucrările *Esența Creștinismului* de Ludwig Feuerbach, de cele ale lui H.L.D. Rivail alias Allan Kardek, A.J. Davis, E. Swedenborg (1688-1772) și ale lui J.H. Jung-Stilling. Stereotipul îngerului, ca suflet nemuritor a avut deci un public larg mai mult sau mai puțin superficial și în vremea lui Eminescu. Scriitorul nu a făcut decât să-l exploateze din punct de vedere intercultural, așa cum vom demonstra în continuare.

2. Înger și demon dincolo de clișeu antitezei romantice

Acțiunile au consecințe la distanță. Culegător de folclor și foarte bun cunoscător al mitologiei românești și al celei universale, Mihai Eminescu le-a valorificat în sensul în care tradiția angelică a generat adesea inspirația creatoare. Ca și Milton sau Dante Alighieri, poetul ilustrează ierarhia angelică celestă cu o deosebită originalitate în maniera folclorică. Poezia se numește *Basmul ce i l-aș spune ei:*

„Te vedeam cu a mea minte;	Iar pe schițele de scară	Acel înger!... Fața pală,
Și acum când te-am găsit	Îngeri stau treptat... treptat,	Ochiul negru, păr bălai,
Pare-mi că-mi aduc aminte	Cu chip blând și luminat	L-am văzut o stea regală,
Cum că-n vremi de mai nainte	Și pe lire sunătoare,	O lumină triumfală
Te-am văzut și te-am iubit	Cântau dulce și curat.//	Și de-atunci îl iubesc, vai!...
Să-ți spun unde... într-o seară	La picioarele Mariei	L-am cătat în astă lume
Am visat un vis frumos...	Genuncheat pe-un nor de-argint,	Pân-ce viața-mi se pierdu,
Pe un nour luminos	Alb ca lebeda pustiei,	Sufletu-mi se abătu...
Am văzut la cer o scară	Blând ca glasul poeziei,	Ș-atunci te-am văzut: minune!
Ridicându-se de jos.//	Sta un înger cugetând;	Acel înger ai fost tu.//
Într-a cerului mărire	Și-a luat arpa-i de-aur	Când ai lăsat cerul, dragă?
Scara de-aur se pierdea,	Și trecând mâna pe ea	De ce-n lume ai venit?
Iar pe-un tron de nemurire,	A-nceput a răsună	Ai știut că viața-ntreagă
Tron de-argint și strălucire,	Raiul... luncile-i de laur	Trista-mi inimă pribeagă
Maica Domnului zâmbea;	De-un blând <i>Ave Maria</i> .	Tot pe tine te-a iubit?

întinde?
 Două umbre de aripe ce se mișcă tremurânde,
 Două aripe de umbră către ceruri ridicate.
 O, nu-i umbra ei aceea – este îngeru-i de pază;
 Lângă marmura cea albă văd ființa-i aeriană.
 Peste viața-i inocentă, viața lui cea suntă plană,
 Lângă dânsa el se roagă, lângă ea îngenunchează.

Dar de-i umbra ei aceea – atunci Ea un înger este,
 Însă aripile-i albe lumea-a le vedea nu poate;
 Muri sfințiți de-a omenirii rugăciuni îndelungate
 Văd aripile-i diafane și de dânsel dau veste.”
 (Eminescu I, 1978: 41)

3. Feminitatea între stereotip și prejudecată

Mintea nu cunoaște limite. Cititor avizat de filozofie germană, Mihai Eminescu a înțeles diferențele dintre stereotipuri și prejudecăți și le-a ilustrat în creația sa. Stereotipuri sunt convingeri cognitive privind trăsăturile sau/și comportamentele considerate caracteristice membrilor unor grupuri și se

construiesc pe baza categorizărilor sociale, larg acceptate. Prejudecățile sunt atitudini sau răspunsuri afective formulate fără analiza corectă sau în profunzime a obiectului ori fără a avea suficientă informație despre acesta. Se bazează pe judecăți stereotipe, pe generalizări incorecte sau pripite și de obicei au încărcătură negativă și sunt amprentate emoțional. În *Scrisoarea IV* aparența angelică a unei pământene indică prezența stereotipului femeii înger atât de persiflat și de către unii dintre contemporanii lui Eminescu (vezi formularea caragialiană „Angel radios!”). Descrierea femeii angelice este umbrită de congresul de rubedenii, de superficialitatea și frivolitatea femeii, care nu are atributele convenite de stereotip. În acest caz, stereotipul devalorizează imaginea prin contrast, iar autorul parodiază celebrul tablou al lui Correggio *Noli me tangere* (*Nu mă atinge, Nu mă mai reține, Nu te mai agăța de mine, Încetează să ...*), celebrele cuvinte ale lui Iisus adresate Mariei din Magdala în dimineața Învierii pascale (*Ioan* 20: 17):

Noli me tangere de Antonio Allegri da Correggio, zis Le Corregge, 1525

„Dintre flori copila râde și se-nclină peste gratii -
 Ca un chip ușor de înger e-arătarea adoratei -
 Din balcon i-arunca-o roză și cu mâinile la gură,
 Pare că îl dojenește când șoptește cu căldură;
 Apoi iar dispăre-nlăuntru... auzi pasuri ce
 coboară...
 Și ieșind pe ușă iute, ei s-au prins de subsuoară,
 Braț de braț pășesc alături... le stă bine laolaltă,
 Ea frumoasă și el tânăr, el înalt și ea înaltă, (...)

Pătimaș și îndărătnic s-o iubești ca un copil
 Când ea-i rece și cu toane ca și luna lui april ?
 Încleștând a tale brațe toată mintea să ți-o pierzi ?
 De la creștet la picioare s-o admiri și s-o
 desmierzi
 Ca pe-o marmura de Paros sau o pânza de
 Correggio,
 Când ea-i rece și cochetă ? Ești ridicul, înțelege-
 o...”

Fecioara Maria, regina îngerilor este invocată de poetul român prin „Maică preacurată” (Maica Domnului Preacurată sau Fără de prihană - Ἀκραθως /*achrantos*/ și „Pururea Fecioară” (Ἀειπαρθενος /*Aeiparthenos*/) pentru că Ea este pentru oameni locașul finit al necuprinsului Dumnezeu. Simbol al feminității cu atribute divine, fecioara Maria este un simbol, căci prin intermediul rugăciunilor care-i

sunt adresate, așteptărilor pozitive, sub forma profețiilor auto-realizatoare, percepțiile despre lume se modelează și generează perseverența optimistă a împlinirii destinului.

„Crăiasă alegându-te	Asupra-ne coboară,	Ascultă-a noastre plângeri,
Îngenunchem rugându-te,	O, Maică prea curată	Regină peste îngeri,
Înalță-ne, ne mântuie	Și pururea Fecioară,/ Marie!//	Din neguri te arată,
Din valul ce ne bântuie;	Noi, ce din mila Sfântului	Lumină dulce clară,
Fii scut de întărire	Umbră facem pământului,	O, Maică prea curată/Și
Și zid de mântuire,	Rugămu-ne-ndurărilor,	pururea Fecioară,/ Marie!”
Privirea-ți adorată	Luceafărului mărilor;	

(*Rugăciune* Eminescu II, 1978: 37)

Sufletul este nemuritor. Pentru a înțelege teama de moarte, adoptarea unei concepții coerente despre lumea cu sens și despre rolul important și valoros al omului pe pământ erau necesare. Viața omului pe pământ e o ediție limitată de existență, care ar trebui să fie trăită eficient și responsabil. Îngerii, pe care românii și-i reprezintă cu chip adolescentin, cu păr bălai și cu aripi, îl preamăresc pe Dumnezeu prin cântări și îi îndeplinesc toate poruncile, devenind mesageri (ca și în latină *angelus*, preluat din greacă *ἄγγελος*, însemnând „trimis”). Ei sunt de fapt mesagerii iubirii eterne și minunate, în spiritul în care sfântul Augustin scria : „o tu, iubire care arzi neîncetat și nu te stingi, tu dragoste. O, Dumnezeul meu, aprinde-mă!” *Atât de fragedă* e delicata îmbinare dintre *ἔρως* (*eros*: iubirea pasională, pasiune, amor, dorință puternică, intensă), *φιλία* (*philia*: prietenia, afecțiunea spontană, naturală, un sentiment bazat pe intimitatea launtrică a celor ce se iubesc, loialitate față de prieteni, virtute, egalitate și bucuria de a face ceva împreună), *στοργή* (*storge*: atașament, afecțiune, sentiment natural, ca acela dintre părinți și copii) și *αγάπη* (*agape*: dragoste rațională, care ține în primul rând de caracteristicile celui iubit, care nu este nici pasională, nici tandră, nu provine din înclinații directe către cineva, ci din convingeri).

„Atât de fragedă te-asameni	Nu mai zâmbi! A ta zâmbire	Că te-am zărit e a mea vina,
Cu floarea albă de cireș,	Mi-arată cât de dulce ești.//	Și vecinic n'o să mi-o mai iert,
Și ca un înger dintre oameni	Cât poți cu-a farmecului noapte	Spăși-voi visul de lumina
În calea vieții mele ieși.//	Să 'ntuneci ochii mei pe veci,	Tinzându-mi dreapta în
Abia atingi covorul moale,	Cu-a gurii tale calde șoapte,	deșert.//
Mătasa sună sub picior,	Cu 'mbrățișări de brațe reci.//	Ș'o să 'mi răsai ca o icoană
Și de la creștet până 'n poale	De-odată trece-o cugetare,	A pururi verginei Marii,
Plutești ca visul de ușor.//	Un val pe ochii tăi fierbinți:	Pe fruntea ta purtând coroana
Din încrețirea lungii rochii	E - ntunecoasă renunțare,	... / Unde te duci? Când o să
Răsai ca marmura în loc ...	E umbra dulcilor dorinți.//	vii?”
Ș'atârnă sufletu-mi de ochii	Te duci; ș'am înțeles prea bine,	(<i>Atât de fragedă</i> , 1 sept. 1879,
Cei plini de lacrimi și noroc.//	Să nu mă țin de pasul tău,	(Eminescu I, 1978: 91)
O vis ferice de iubire,	Perdută vecinic pentru mine,	
Mireasă blândă din povești,	Mireasa sufletului meu!//	

4. Câte feluri de îngeri sunt în angeologia eminesciană?

Lumea este vie. Antropomorfizarea care stă la baza oricărei simbolistici are darul de a lăsa povăra de anxietate și de a-l proteja pe muritorul eliberat de toate responsabilitățile lumii. Întâlnirile dintre muritori și nemuritori l-au fascinat întotdeauna iar stereotipul femeii înger este amplificat de cel al zeiței, căci loc tot prin intermediul reveriei, precum în faimosul tablou al *Endymion* de Anne Louis Girodet. Nu întotdeauna în poezia sursele de inspirație sunt din lumea autohtonă. Mitul antic al lui astronomul și păstorul îndrăgostit de Selena este pentru Eminescu

Endymion și Selene, de Sebastiano Ricci (1713), Chiswick House, Anglia.

pe Eminescu, întâlnirea are *Somnului lui eminesciană* Edymion, o sursă de *Diana:*

„Ce cauți unde bate luna	S-a desprimăvărat pădurea,	Cu ochii mari și umeri goi?//
Pe-un alb isvor tremurător	E-o nouă viața-n orice zvon,	Ah! acum crengile le-ndoaie
Și unde pasărilor-ntr-una	Și numai tu gândești aiurea,	Minute albe de omăt,
Se-ntrec cu glas ciripitor?	Ca tânărul Endymion.//	O fată dulce și bălaie,
N-auzi cum frunzele-n poiană	De ce dorești singurătate	Un trup înalt și mlădier.
Șoptesc cu glasul de guri	Și glasul tainic de izvor?	Un arc de aur pe-al ei umăr,
Ce se săruta, se hârjoană	S-auzi cum codrul frunza-și	Ea trece mândră la vânat
În umbra-adâncă de păduri?//	bate,	Și peste frunze fără număr
În cea oglindă mișcătoare	S-adormi pe verdele covor?	Abia o urmă a lăsat.”
Vrei să privești un straniu joc,	Iar prin lumina cea rărită,	(<i>Diana</i> , 1 februarie 1884)
O apă vecinic călătoare	Din valuri reci, din umbre moi,	(Eminescu I, 1978: 165)
Sub ochiul tău rămas pe loc?	S-apară-o zâna liniștită	

Mai toate idilele eminesciene au personaje feminine angelice, care participă la îndemnul din *Lasă-ți lumea ta uitată* într-un spirit de comuniune lipsit de entuziasm, plin de compasiune în schimb:

„Te desfaci c-o dulce silă,
Mai nu vrei și mai te lași.

Ochii tăi sunt plini de milă,
Chip de înger dragălaș.”

(1883, Eminescu I, 1978: 153)

În tradiția populară românească toți copiii care mor până la vârsta de șapte ani se transformă în îngeri. În proza eminesciană *Geniu pustiu* transformarea în înger a Mariei, fiica preotului transilvănean, ucisă fără motiv, de niște bestii cu chip de oameni în timpul Revoluției de la 1848 și violată post mortem este un exemplu de metamorfozare feminină în înger. Toma Nour are revelația acestei transformări: „Printre acei îngeri albi și cu ochii mari, albaștri, văzui unul cu mari ochi negri, alb ca și ei, însă cu fața slabă și muiat în lungi și strălucite haine negre, cu mâinile unite pe piept. (...) Cerul era senin și un singur înger era trist... era Maria, fiica aceluia preot bătrân, divinizată schimbată la față... mie însă mi se părea că e geniul martirei națiunii românești, geniu palid și plânsa cărui singură speranță e Dumnezeu, a cărui singură tărie, cerul.” (Eminescu II, 1978: 404).

Și moartea Sofiei, iubita lui Ioan este descrisă în concordanță cu acest stereotip angelic, iar Toma Nour este martorul mut al poveștii de dragoste imposibile: „fata de lângă scaun era un înger trandafiriu. Șezând în fața pianului, mânele repozașu țepene pe clape, spatele răzimate de speteza scaunului și capul spânzurat, cu fața în sus asupra spetezei. Fața ei privea drept în ceri... (...) ochii murindei se deschiseră și ea începu a cânta. Cântecele unei murinde. Notele zburau când puternic, când încet abia auzite, ca suspinele arpelor îngerești - era unul din acele cântece superbe a aceluia maestro

divin, în țipetele sale, Palestrina.” (Eminescu II, 1978:370, 371) Stilul lui Palestrina va fi explicat de către Johann Joseph Fux în cartea *Gradus ad Parnassum (Pașii către Parnas, 1725)* și era clar că Eminescu cunoștea puterea muzicii lui Palestrina de a înălța spiritele. Îngerii au și ei rostul lor. După dispariția Sofiei, Ioan se transformă într-un înger căzut: „Își râdea de cer și de Dumnezeu; disprețuia oamenii, încât ți s-ar fi părut că sub zdrențele lui râde un rege sceptic și crud ca Satan.” (Eminescu II, 1978: 375). El contesta ideea de asociere a numelui Sofiei cu acela de femeie : „femeie? Aiurezi! Un înger a fost, un înger cum îl cugetă Dumnezeu numai o dată în mijlocul eternității sale fără de margine. Ce e femeia? Acest om ce trăiește pentru a-și spoi fața cu colori, vorba cu minciună și ochii cu lacrimi înșelătoare? O sfînx ce plânge când te tradă, ce râde în inima ei când ochii ei sunt plini de lacrimi. O, ea n-a fost femeie...Protest în contra numelui.” (Eminescu II, 1978: 376).

Îngerii mătură lumea în fiecare miez de noapte de toate lucrurile necurate și de aceea la cântatul cocoșilor orice duh necurat se teme de puterea lor spune tradiția populară românească. În *Făt-frumos din lacrimă* în lupta sa cu o femeie demon, un duh necurat (baba cu cele șapte iepe care-i păcălește pe muritorii care vor să-i slujească) personajul principal e ajutat de o ființă angelică, o fată care în cele din urmă pleacă „în lună. Se ducea în turburea împărăție a umbrelor, de unde venise pe pământ, momită de vrăjile babei.”(Eminescu II, 1978: 276). Acest lucru se întâmplă într-un moment în care „Miază noaptea a căzut pe pământ cu două ceasuri mai devreme” răpusă de armele lui Făt-frumos, iar „aerul cel înveninat și rece al sufletelor lor moarte” îi poate ucide pe cei care nu dorm (Eminescu II, 1978:276). Poemul *Strigoii* valorifică povestea de dragoste și dincolo de moarte dintre Arald și Maria, frumoasa crăiasă dunăreană moartă înainte de vreme. Arald acceptă orice fel de condiție pentru a mai trăi împreună cu iubita sa și cântecul cocoșului dezvăluie metamorfozarea strigoilor:

„-Arald! striga crăiasa- las' fața să-mi ascund,
N-auzi tu de departe cucoșul răgușit?
O zare de lumină s-arată-n răsărit,

Viața trecătoare din pieptu-mi a rănit...
A zilei raze roșii în inimă-mi pătrund.” (Eminescu I, 1978: 77).

Îngerii își fac datoria ca în fiecare noapte:

„Ei zboar-o vijelie, trec ape făr' de vad
Naintea lor se nalță puternic, vechii munți
Ei trec în răpejune de râuri fără punți,

Coroanele în fugă le fulgeră pe frunți,
Naintea lor se mișcă pădurile de brad.”
(Eminescu I, 1978: 77).

În tradiția folclorică românească, îngerii se împărtășesc în fiecare sâmbătă și au libertatea de a se bucura de ziua Iordanului. Arhanghelii Mihail și Gavril se spune că au puterea de a lua sufletul omului care moare. Vara se termină odată cu sărbătoarea sfinților Arhangheli, iar după această sărbătoare din 8 noiembrie, toate vietățile sunt protejate de sfântul Nicolae. Îngerii sunt mesagerii lui Dumnezeu a cărui Lumină i-ar orbi și pe ei dacă nu și-ar apăra chipul cu aripile. Celebra căutare a Divinității prin intermediul îngerilor din *Memento Mori* și imaginea apocatastazei sunt legate în mod direct de ilustrarea acestor aspecte:

„Tu, ce în câmpii de caos semeni stele, sfânt și mare,
Din ruinele gândirii-mi, o, răsai, clar ca un soare,
Rupe vălurile d-imagini, ce te-ascund ca pe-un fantom;
Tu, ce scrii mai dinainte a istoriei gândire,

Ce ții bolțile tăriei să nu cadă-n risipire,
Cine ești?... Să pot pricepe și icoana ta... pe om.
(...)//Cum ești tu nimeni n-o știe. Întrebările de tine,
Pe-a istoriei lungi unde, se ridică ca ruine
Și prin valuri de gândire mitici stânce se sulev;

Nici un chip pe care lumea ți-l atribuiește ție
 Nu-i etern, ci cu mari cete d-îngeri, de ființi o mie,
 C-un cer încărcat de mite asfințești din ev în ev.
 (...)//Marea valurile să-și miște și să tremure
 murindă,
 Norii, vulturii mari umbrii, a lor aripi să-și

aprindă,
 Fulgeri rătăciți s-alerge spintecând aerul mort;
 În catapeteasma lumii soarele să-ngălbenească,
 Ai pieirii palizi îngeri dintre flacăre să crească
 Și să rupă pânză-albastră pe-a cerimei întins cort.”
 (Eminescu I, 1978, 247)

În tradiția populară a îngerilor căzuți, lupta dintre Diavol și Dumnezeu a început în clipa în care Diavolul a atras de partea sa îngerii supuși greșelilor și și-a organizat o armată care urmărea invadarea și distrugerea celui de al nouălea cer. Arhanghelul Mihail a luptat în fruntea oștirii îngerilor fideli lui Dumnezeu și l-a învins pe Diavol. Diavolii au fost încercuiți în primul cer și Dumnezeu a deschis cerurile lăsându-i să cadă pe pământ timp de trei zile, ca o ploaie cu grindină neagră. De teamă să nu strice și pământul de tot cu răutatea lor, Dumnezeu a deschis porțile iadului. Arhanghelul Mihail a ridicat mâna dreaptă și a reușit să înghețe imaginea căderii diavolilor, blagoslovindu-i. Și astfel diavolii au rămas nemișcați care unde i-a prins momentul blagoslovirii: unii în Iad, alții în aer, alții pe pământ. Imaginea îngerilor căzuți apare la Eminescu cu precădere în *Sărmanul Dionis* dar și în *Cezara*: „un înger de geniu, căci demonii sunt îngeri de geniu... ceilalți cari au rămas în cer sunt cam prostuți.” (Eminescu II, 1978: 325) De la început Cezara vede în figura călugărului Ieronim „un frumos demon în Căderea îngerilor.” (Eminescu II, 1978: 324)

Nimic nu este întâmplător și totul se întâmplă cu un scop. Dumnezeu i-a dat omului înger de pază care îi stă totdeauna pe umărul drept, iar Diavolul i-a pus omului pe umărul stâng un diavol care să îl sfătuiască de rău. De aceea românii cred că omul se află în veșnică ispită. E bine ca omul să doarmă pe partea stângă pentru ca îngerul care îl veghează să-i stea deasupra. Îngerul intervine pentru om la Dumnezeu, când omul se află în pericol. Cunoscând concepția folclorică cu privire la misiunea îngerului de pază, Eminescu o transfigurează artistic:

„Când sufletu-mi noaptea veghea în estaze,
 Vedeam ca în vis pe-al meu înger de pază
 Încins cu o haină de umbre și raze,
 C-asupra-mi c-un zâmbet aripele-a-ntins;
 Dar cum te văzui într-o palida haină,
 Copila cuprinsă de dor și de taină,
 Fugi acel înger de ochiu-ți învins.//
 Ești demon, copilă, că numai c-o zare

Din genele-ți lunge, din ochiul tău mare
 Făcuși pe-al meu înger cu spaimă să zboare,
 El, veghea mea sfântă, amicul fidel?
 Ori poate!...O,-nchide lungi genele tale,
 Să pot recunoaște trăsurile-ți pale,
 Căci tu- tu ești el.”
 (Înger de pază, 15 iunie 1871, Eminescu I,
 1978: 34)

Ca să îl anunțe pe om că diavolul se apropie îngerul mișcă un clopoțel de cleștar iar omului îi țiuie urechile. În visul repetitiv al *Sărmanului Dionis* în care „el îmbla cu Maria în lumea solară a cerurilor”, îngerii se opresc din zborul lor și îl întreabă: „De ce cauți ceea ce nu-ți poate veni în minte?... De ce vrei să scoți din aramă sunetul aurului? Nu-i cu puțință.....

-Aș dori să văd fața lui Dumnezeu, zise el unui înger ce trecea.

- Dacă nu-l ai în tine, nu există pentru tine și în zadar îl cauți, zise îngerul serios.

«...Oare nu se mișcă lumea cum voi eu? ...oare fără s-o știu nu sunt eu însumi Dumne...»

Vum! Sunetul unui clopot urieșesc- moartea mării căderea cerului-bolțile se rupeau, jumalțul lor albastru se despica, și Dan se simți trăznit și afundat în nemărginire.” (Eminescu II, 1978: 305)

Conform teoriei lumii juste a lui Lerner, logica ne face să credem că trăim într-un univers cu sens, corect, în care oamenii primesc ceea ce merită. Lupta diavolului cu omul devenit călugăr este și mai înverșunată. Când omul face cruce, diavolul fuge de lângă el. Când omul intră în cârciumă, îngerul îl așteaptă la ușă. Imaginea *Sărmanului Dionis* este semnificativă pentru acest aspect ca și cea a călugărului Ieronim însoțit de Onofrei, aflați lângă intrarea în cârciumă. În *Sărmanul Dionis* e vorba de un clopot urieșesc. Semnificativă este descrierea din *Geniu pustiu* a contemplării lui Poesis, „actriță de mâna a doua, la un teatru de mâna a doua” (Eminescu II, 1978: 376) de către Toma Nour care o consideră „un înger blond” (Eminescu II, 1978: 376). De fapt, Poesis juca un rol nu numai pe scenă, ci și în realitate: „Ea juca pe-un înger, într-o feerie fără de înțeles cu *dei ex machina*, care plăcea și era frumoasă numai pentru că persoanele ce jucau în ea plăceau și erau frumoase.

Își pusese aripile albe; își gătise complet toaleta și, pe când orchestra începu uvertura cu rugăciunea din Norma, Poesis căzu pe un scaun într-o atitudine visătoare, cu capul lăsat pe umere și cu mâinile unite, astfel încât nu te-ar fi prins mirarea dacă, răpită de acel cântec ce suia la cer, ea s-ar fi urcat încet, încet, nemișcată și tristă, ca sufletul unui înger suind, la ceruri, purtată ca pe nesimțite de aripele ei albe-argintii.

Eu stam și-o contemplam. (...) Dar clopoțelul cel amorțit al sufletului zgârie aerul scenei și eu mă depărtați de cabină, pentru ca să nu observe și ea că eu surprinsesem frumusețea ei în forma sa cea mai plastică și cea mai divină.” (Eminescu II, 1978: 377) Toma Nour îndrăgostit scrie versuri asemănându-o pe Poesis cu o ispită pentru îngerul păzitor:

„Când sufletu-mi noaptea veghează în estaze	Dar când te văzui într-o palidă haină,
Vedeam ca în vis pe-al meu înger de pază,	Copilă coprinsă de dor și de taină,
Încins într-o haină de nori și de raze,	Fugi acel înger de ochii-ți învins.”
Mișcând a lui aripi pe capu-mi aprins,	(Eminescu II, 1978: 381)

În final Poesis se dovedește a fi doar o actriță întreținută de un conte și de fapt, o trădătoare a iubirii adevărate. Îngerii care greșesc sunt pedepsiți foarte aspru: fie sunt transformați în radasce, precum îngerii care nu au legat carul de foc al Sfântului Ilie, fie sunt transformați în stele precum îngerul care s-a îndrăgostit de o fată pământeană și, dacă nici atunci patima lui nu s-a potolit, sfântul Petru l-a transformat în minuntele scânteiuțe, mărunte flori medicinale. Când sursa de energie pură a dragostei eterne a fost risipită omul, precum Faust plânge după „clipa cea repede” implorându-și îngerul să intervină în favoarea sa. Stelele par solidare cu îngerii credinței, ai înțelepciunii judecății, ai împăcării, ai înțelepciunii iubirii, ai armoniei și ai discernământului:

„Stelele-n cer	Și mișcătoarele	Floare de crâng,
Deasupra mărilor	Pustietăți.//	Astfel viețile
Ard depărtărilor,	Stol de cocori	Și tinerețile
Pana ce pier.//	Apuca-ntinsele	Trec și se stâng.//
După un semn	Și necuprinsele	Orice noroc
Clătind catargele,	Drumuri de nori//	Și-ntinde-aripele,
Tremură largele	Zboară ce pot	Gonit de clipele
Vase de lemn.//	Și-a lor întrecere,	Stării pe loc.//
Niște cetăți	Vecinica trecere -	Până nu mor
Plutind pe marile	Asta e tot...//	Pleacă-te, îngere,

La trista-mi plângere
Plină de-amor.//
Nu e păcat

Ca să se lepede
Clipa cea repede
Ce ni s-a dat?"

(*Stelele-n cer*, 1879,
Eminescu II, 1978: 49)

În același sens este formulată și rugăciunea către Sfânta Maria și Hristos Mântuitorul.
„Nădejde și-ntărire
și zid de mântuire
pe tine câștigându-te,
îngenunchem rugându-te:
de chinuri ce ne bântuie,
Marie, tu ne mântuie!//
O, Sfântă Marie!
Tu, maica durerilor,
regina Țăriilor,
tăria solilor,

izvoru-ndurărilor
luceafăr al mărilor,
îndură-te, pleacă-te,
nădejdea corabiei,
învingerea sabiei,
limanul sârmanilor
și soarele anilor,
balsamul răniților,
norocul iubiților,
o, dă-ne tărie,

Sfântă Marie!
Iisuse Hristoase,
de oameni iubitorule,
Mântuitorule,
izvor mântuirilor,
de acum și pururea
și-n vecii vecilor!"
(*Rugăciune*, Eminescu II,
1978: 37)

Multe dintre creațiile eminesciene imaginează povestea de dragoste romantică dintre îngeri și demoni, dintre muritori și nemuritori, dintre îngeri (diferite feluri de zburători) și fii sau fiicele oamenilor. *Înger și demon* este doar începutul poveștii de dragoste:

„Ea? – O fiică e de rege, blondă-n diadem de stele,
Trece-n lume fericită, înger, rege și femeie;
El răscoală în popoare a distrugerii scânteie
Și în inimi pustiite samănă gândiri rebele.
Despărțiți de-a vieții valuri, între el și între dânsa
Veacuri sunt de cugetare, o istorie,-un popor,
Câteodat’ – deși arare – se-ntâlnesc, și ochii lor
Se privesc, par a se soarbe în dorința lor aprinsă.
Ochii ei cei mari, albaștri, de blândețe dulci și
moi,
Ce adânc pătrund în ochii lui cei negri furtunoși!
Și pe fața lui cea slabă trece-ușor un nour roș -
Se iubesc... Și ce departe sunt deolaltă amândoi!”
Pe un pat sărac asudă într-o lungă agonie
Tânărul. O lampă 'ntinde limb'avară și subțire,
Sferâind în aer bolnav - nimeni nu-i știe de știre,
Nimeni soarta-i n'o 'mblânzește, nimeni fruntea
nu-i mângâie.//
Ah! acele gânduri toate îndreptate contra lumii,
Contra legilor ce-s scrise, contra odihnii 'mbrăcate
Cu-a lui Dumnezeu numire - astăzi toate-s
îndreptate
Contra inimei murinde -- sufletul vor să-i
sugrume!//

A muri fără speranță! Cine știe-amărăciunea
Ce-i ascunsă 'n aste vorbe? -- Să te simți neliber,
mic,
Să vezi marele-aspirații că-s reduse la nimic,
Că domnesc în lume rele, căror nu te poți opune,//
Ca-opunându-te la ele tu viața-ți risipești -
Și când mori, să vezi că 'n lume viețuit-ai în zadar:
O astfel de moarte-i iadul. Alte lacrimi, alt amar
Mai crud, nici e cu putință. Simți că nimica nu
ești.
Și acele gânduri negre mai nici a muri nu-l lasă:
Cum a intrat el în viață! Cât amor de drept și bine,
Câtă sinceră frăție adusesse el cu sine!
Și răsplata? -- Amărărea, care sufletu-i apasă.//
Dar prin negurile negre, care ochii îi acopăr,
Se apropie-argintoasa umbra nalt'a unui înger,
Se așază lin pe patu-I; ochii lui orbiti de plângeri
Ea-i sărută; de pe dânsii negurile se descopăr -//
Este Ea - Cu-o mulțumire adâncă, ne mai simțită,
El în ochii ei se uită. Mândră-i de înduioșere,
Ceasul ultim îi împacă toată viața-i de durere.
Ah! soptește el pe moarte, cine ești găcesc,
iubită.//
Am voit viața 'ntreagă să-pot răscula poporul

Cu gândirile-mi rebele contra cerului deschis - (Înger și demon - 1 aprilie 1873, Eminescu I,
El n'a vrut ca să condamne pe demon, ci a trimis 1978: 41)
Pe un înger, să mă 'mpace, și 'mpăcarea – e
amorul.”

Peste Codri stă cetatea... este poemul în care Eminescu rememorează tradiția zburătorilor:

„Au mai știu povestitorii	L-a chemat din noaptea	Care cade în șiroaie
Ce sunt oare zburătorii?	mare,	Și burează-așa de lin
Vin din rumenirea serii	De-ndrăgește vreo o față,	Prin perdelele de in;
Și din fundul sfânt al mării,	Ca luceafăr i s-a arată,	Ș-in fereastră, ca-ntr-un prag,
Vin din ploaia cea cu soare	Dar din nouri se repede	Se arată nalt și drag,
Și din dor de față mare.	La pământ unde o vede	Cu păr lung de aur moale
Iar umbra norilor	Și-n cărare îi răsare	Și cu ochii plini de jale.
Calea zburătorilor,	De la creștet la picioare;	Trestia-l încununează
Căci îi vede	Ochii-negri-ntunecoși	Hainele îi scânteiază
Cine-i crede.	I se uită mângăioși	Haine lungi și străvezii
Le năzare	În păr negru stele poartă,	Pare-un mort cu ochii vii...”
La oricare	Dară alba față-i moartă,	(Eminescu II, 1978: 249- 250)
	Ori se face nor de ploaie	

Invocarea Mărgăritei ca o femeie înger de către zburător e menită să o aducă pe aceasta într-o zonă de tulburare și tristețe nedefinită, să o coboare, să îi întunece și să-i murdărească coroana aurită, să-i tulbure echilibrul, să o doboare. Cu alte cuvinte și femeile angelice sunt supuse tentațiilor și depinde numai de ele dacă urmează sau nu chemările străine:

„Mărgărită, Mărgărită,	Ca pe-o stea luminătoare	Tu, crăiasa îngerilor,
Cu coroana aurită,	Și deasupra-mi plutitoare;	Lasă zidurile tale,
Ah, din valea cea adâncă,	Glasul cornului străbate	Vino-n vale, vino-n vale!”
Ca pe-o stea te zăresc încă,	Dulcea ta singurătate;	(Eminescu II, 1978: 254)
	O te pleacă plângerilor,	

Călin (file din poveste) este un exemplu de poveste de dragoste dintre un Zburător și o frumoasă fată de împărat, care îi naște un fiu, pe care îl numește ca pe tatăl său, Călin. Povestea se termină cu minunata nuntă din codru la care participă întreaga natură:

„«Zburătoru-ți este tatăl și pe el Călin îl cheamă»

Când aude numai dânsul își știa inima lui,

Căci copilul cu bobocii era chiar copilul lui.” (Eminescu I, 1978: 66).

Dacă povestea de dragoste dintre un om și un înger nu este încununată cu taina nunții, îngerul suferă, fiind înlănțuit de propriile-i sentimente devenite „lanțuri țesute-n rai” în *Îngere palid*.

„Îngere palid, îți e mister	Nu știi tu, înger, oare să zbori,	O, dar pământul încă te ține
Cum că a lumii valuri și șoapte	Să lași pământul, tristă ruină?	niște lanțuri țesute-n rai.
Este durere și neagră noapte	De-ți place cerul, a lui lumină,	De mult zburai tu în lumi senine
Pe lângă cer?	De ce nu mori?	De nu iubeai.”
		(Eminescu I, 1978: 202)

Hecate, zeița greacă de la răspântiile drumurilor, desen de Stéphane Mallarmé în *Les Dieux Antiques, nouvelle mythologie illustrée*, Paris, 1880

Experiența pe pământ a îngerilor poate fi și una a maturizării și a iubirii înțelepte, a compasiunii și a iertării. Așa ar putea fi înțelese cuvintele Luceafărului. Prin transfigurarea suferinței rezultată din faptul că el a confundat frumusețea pământeană cu una angelică (fata de împărat era „precum fecioara între sfinți”), Luceafărul și-a învățat lecția predată de Demiurg. Numele Cătălina / Cătălin înrudit cu cel de Ecaterina vine de la „aikaterine” αικατερίνη, nume grecesc ce este derivat din cuvântul grec „katharos” καθαρός și înseamnă „pur”.

Alții susțin că se trage din numele lui Hecate, zeița greacă a magiei.

Explicat prin greacă, Ekaterine a fost considerat femininul lui Hekateros (care înseamnă și satiri și nimfe), acesta este înrudit și cu un supranume al lui Apolo Hekatos (folosit chiar de Homer în

Iliada și explicat prin Ἑκατός Hekatos „cea care operează de la distanță, care elimină sau conduce orice, care ajunge departe”, dar și cu numele zeiței subpământene Hecate, mama îngerilor (cea care făcea vrăji și descântece). În cultura egipteană Heqet era zeița nașterilor și însemna și coroană. O altă sursă posibilă este „katerina”, un cuvânt grecesc însemnând „tortură”. Clarificându-i confuzia, explicându-i de fapt aspectul trinitar al feminității, Demiurgul îl ajută pe Luceafăr să își înțeleagă, în sfârșit, nemurirea: contemplativă, indiferentă, rece, detașată de strâmtele cercuri petrecute de noroc ale destinului persoanelor „precum” cele înzestrate cu asemănarea feminității și nu întruchiparea idealului feminității, persoane incapabile de ascensiune:

„Trăind în cercul vostru strâmt

Norocul vă petrece,
Ci eu în lumea mea mă simt

Nemuritor și
rece.” (Eminescu I,
1978: 137).

Interesul lui Eminescu pentru îngerii și atributele lor l-a făcut să cunoască citind despre îngerii *Vechiului Testament*, despre tradiția iudaică referitoare la îngerii, despre îngerii *Kabalei*, despre îngerii creștinismului,

Kamadeva lovindu-l cu săgeata pe zeul Shiva

despre îngerii buddhiști și hinduși, despre îngerii islamici, despre îngerii celtici. Exotismul acestor

lecturi transpus în versuri urmează stereotipul, ca proces cognitiv în legătură cu contextul istoric, mobilizând atenția unei societăți europene care devenea din ce în ce mai interesată de lumea indiană. Astfel încât invocarea lui echivalentului lui Cupidon sau al lui Eros, Kamadeva, (în sanscrită în Devanagari: कामदेव), în bengali: কামদেব(, în Kannada: ಕಾಮದೇವ) numit și Māra, sau Madan, zeul hindus al dragostei, atracției și al sexualității are legătură mai ales cu activitatea de traducător a lui Eminescu din *Rig Veda* (RV 9, 113. 11). Kamadeva e numele lui Vishnu în Vishnu Purana și Bhagavata Purana (SB 5.18.15) și al lui Krishna ca și al lui Shiva. Kamadeva este reprezentat ca un tânăr cu aripi, frumos, cu pielea verde, care mânuiește un arc și săgeți. Arcul este făcut din trestie de zahăr, cu un șir de albine, iar săgețile sale sunt decorate cu cinci feluri de flori parfumate. Cele cinci

flori sunt florile copacului Ashoka, albe și albastre, flori de lotus, florile plantelor Mallika (iasomie) și florile	de	copac	mango.
„Cu durerile iubirii	Pe-a lui buze de coral.//		Plâng pe patul meu deștept...
Voind sufletu-mi să-mi vindec,	Aripi are, iar în tolba-i		Cu săgeata-i otrăvită//
L-am chemat în somn pe Kama-	El păstrează, ca săgeți,		A sosit ca să mă certe
Kamadeva, zeul indic.//	Numai flori înveninate		Fiul cerului albastru
El veni, copilul mândru,	De la Gangele semeț.//		Ș-al iluziei deșerte.”
Călărind pe-un papagal,	Puse-o floare-atunci-n arcu-i,		(<i>Kamadeva</i> , Eminescu I, 1978:
Având zâmbetul fățarnic	Mă lovi cu ea în piept,		170)
	Și de-atunci în orice noapte		

Confruntarea cu o *Dragostea adevărată* este redată în stil popular prin antiteză, iar femeia drac este mai degrabă un rezultat la percepției comportamentului ei oximoronic, derutant și tentant în același timp pentru cel care o iubește, pentru experiența ei, care pe el îl tulbură, îl întunecă, îi slăbește conștiința și i-o fac să regreseze spre nedeterminat și ambivalent. Femeia demon este maestra deghizărilor și ea este întotdeauna și ispita și călăul. Ea este sinteza forțelor care dezintegrează puritatea iubirii. Ca element diabolic, care divide, rupe, strică, dizolvă, în loc să reunească în sens divin. Femeia demon ilustrează combinarea forțelor în mijlocul cărora omul trăiește: dorința de satisfacere a pasiunilor cu orice preț, tulburarea, supraexcitarea, slăbiciunea care favorizează descompunerea. Ea este un regres care îl conduce pe om spre divizare și dezordine, pe plan fizic și moral. Poemul eminescian despre *Dragostea adevărată* e de fapt balansul acrobatic al ființei umane de a ține în frâu preaputernicele forțe ale abisului prin dobândirea păcii interioare pe care a găsit-o după ceea ce și-a înțeles propriile-i dorințe. Femeia demon e simbolul sclaviei la care e supus omul care nu reușește să se înțeleagă și forța dinamică care îl conduce pe om la înțelegerea și restabilirea unității sale divine:

„Dragoste adevărată	Că tot ție va să-ți placă;	Că-i răstită și cu toane
De fecioara preacurată;	Dragostea de la muieri	Și nedusă la icoane;
Tânără-ntineritoare	E cu sare și piperi,	Ochii negri amândoi,
Dragoste de fată mare;	Nu-i lihnită și dulceagă,	Îți dau pururi război,
Însă-i plină de durere	Zi cu zi în foc te bagă,	Gura cea cu zâmbetele,
Dragostea cea de muieră,	E războinică, fierbinte	Tare-ți poartă sâmbetele,
De durere și de haz,	Și cu capul fără minte;	Ș-acel drac cu mâni subțiri
De dulceață și necaz;	Dragostea de la muieră	Cu mânie în priviri
Îndărătnică și dragă,	E ca fagurul de miere	Tot mai scump pe zi ce
Cată ceartă ziua-ntreagă,	Dar un fagure pipărat,	merge...
Iar sara se împacă	Dulce când e supărat	(Eminescu II, 1978: 256)

5. Eminescu și ilustrarea artistică a stereotipului femeii înger / demon: concluzii

În vremea lui Eminescu, Titu Maiorescu remarcase într-*O cercetare critică* care erau stereotipurile poeziei române de la 1867 în privința repetării aberante a comparațiilor feminității adorate cu florile, stelele și filomelele, adică privighetorile. (Povestea violului Filomelei de către Tereus, regele Traciei,

